

הלכות ראש השנה

שיעורי השבועי של מורנו
הנאמן הרב מנחם מנדל הלפרין שליט"א

משודר
מידי יום
ראשון ברדיו
"קול ברמה"
בשעה 12:00
בצהריים

גליון רפד

הלכות ראש השנה

מצות תענית בערב ראש השנה

א. שאלה: אדם שהתענה בערב ראש השנה והיה בדעתו להתענות בכל שנה בערב ראש השנה, והשנה הזדמנה לו נסיעה ארוכה וקשה עליו לצום, האם עליו לעשות התרת נדרים?

תשובה: אם האדם רוצה לבטל לגמרי את מנהגו להתענות בערב ראש השנה, צריך התרת נדרים. אבל אם כוונתו לבטל את התענית מחמת אונס באופן חד פעמי (מחמת הנסיעה וכדומה), רשאי לאכול ללא התרה, כיון שאינו מבטל מנהגו לגמרי.

מקור המנהג להתענות בערב ראש השנה

המקור להתענות בערב ראש השנה, הביא הטור (סימן תקפא) מהמדרש (תנחומא אמור אות כב), שהיתה מדינה שהיו חייבים סכום כסף גדול למלך ולא שילמו את המס. המלך יצא אליהם בצבא גדול כדי לכבוש את המדינה ולקחת מהם את כל רכושם, אבל כשהתקרבו המלך וצבאו לעיר, יצאו גדולי העיר לקראת המלך וביקשו ממנו מחילה, ואמרו לו אין לנו מה לתת לך, המלך הסכים למחול להם על שליש מהחובות. אבל גם הסכום הזה לא היה ברשותם, והמלך המשיך להתקדם לעבר העיר. כאשר המלך התקרב לעיר יותר, יצאו הבינונים לקראת המלך, כל אנשי העסקים ומי שיש לו מעט חשיבות, וביקשו מהמלך מחילה ואמרו לו אין לנו מה לתת לך, גם כאן התרצה להם המלך ומחל להם עוד שליש.

אבל כיון שגם שליש אחד לא שילמו, המלך המשיך להתקדם לעבר העיר. כשהתקרב המלך ועמד בשערי העיר, יצאו כל אנשי העיר – אנשים, נשים וטף לקראת המלך. כשראה זאת המלך התרצה למחול להם את הכל, ואמר להם "מכאן ולהבא חושבנא", כלומר, מכאן ואילך אני רוצה מכם דין וחשבון מדי חודש בחודשו. המדרש ממשיך משל זה לימי ראש השנה. המלך הוא הקב"ה, וכאשר מתקרב יום הדין, הצדיקים מתענים ערב ראש השנה, ובזכות התענית שלהם הקב"ה מוחל שליש מהעוונות של עם ישראל. בעשרת ימי תשובה אנשים רבים יותר מתענים, והקב"ה מוחל על שליש נוסף. כאשר מגיע יום הכיפורים וכל עם ישראל מתענים, הקב"ה מוחל גם על השליש האחרון. מכאן למד הטור סמך למנהג אשכנז להתענות בערב ראש השנה. (וע"ע בספר המנהיג הלכות ראש השנה, ובספר ארחות חיים דיני ערב ראש השנה ס"ג).

מרן בבית יוסף הקשה על המדרש, שאם כן ערב ראש השנה חשוב כמו יום הכפורים, שהרי בערב ראש השנה מתכפר שליש העוונות כמו יום הכפורים, והוא חשוב כמו כל תשעה ימי תשובה, שהרי בכל תשעה ימי תשובה אינו מתכפר אלא שליש ובערב ראש השנה לבדו מתכפר שליש. ומן הדין היה שערב ראש השנה לא יהיה שקול כמו יום הכפורים ועשרת ימי תשובה? ביאר מרן שיש הבדל באיכות בין השלישים הללו. בערב ראש השנה אמנם נמחל שליש על ידי התענית של הגדולים, אבל הוא שליש של עוונות שקלים להימחל, מדובר בעבירות שאינן כל כך חמורות. אבל ביום כיפור נמחל השליש הקשה יותר, העבירות החמורות יותר, שבשבילם צריך את יום הכיפורים עם הכח שהקב"ה נתן בו למחול גם על עוונות חמורים. הטור כידוע ישב גם בספרד, והוא כתב שהמנהג הזה הוא מנהג אשכנז. אבל מרן בשולחן ערוך (סימן תקפא ס"ב) כתב, נוהגים להתענות ערב ראש השנה. ומבואר שלא הדגיש שהוא מנהג אשכנז, אלא כתב בפשיטות שכך הוא המנהג, ומשמע בכל מקום. וכבר העיר הגאון רבי שם טוב גאגין בספר כתר שם טוב (ח"ד מנהגי ר"ה עמ' סא) שבאמת אצל הספרדים אין אחד מאתנו מתענה, ואם כן היה למרן לכתוב נהגו בני אשכנז.

ואפשר לומר שבזמן מרן מנהג זה פשט גם בארצות הספרדים, ובפרט אחר שהטור הביא סמך יפה למנהג מהמדרש, לכן כתב מרן בסתם שנוהגים להתענות, ולא כתב שהמנהג הוא רק בארצות האשכנזים, על מנת שמי שיוכל להתענות יתענה.

הרוצה לבטל מנהגו להתענות

ב. שאלה: ומה יעשה אדם שרגיל להתענות בערב ראש השנה וכעת אינו יכול להתענות?

תשובה: אם האדם רוצה לבטל לגמרי את מנהגו להתענות בערב ראש השנה, עליו לעשות התרת נדרים. אבל אם כוונתו לבטל את התענית באופן חד פעמי מחמת הנסיעה וכדומה, או כל אונס אחר, יכול לאכול בלי התרה, כיון שאינו מבטל מנהגו לגמרי. (ודע שכל זה דוקא במנהג, אבל אם קיבל עליו בנדר חייב לנהוג כן, ואין לבטל אפילו פעם אחת. וכן כתב מרן ראש הישיבה זצוק"ל הכ"מ בספר שו"ת אחימלך הכהן חיו"ד סו"ס ט"ו).

תשובה בהרחבה: כתב מרן בשלחן ערוך (יו"ד סימן ריד ס"א): דברים המותרים והיודעים בהם שהם מותרים נהגו בהם איסור, הוי כאילו קבלו עליהם בנדר ואסור להתירם להם.

הלכך מי שרגיל להתענות תעניות שלפני ראש השנה ושבין ראש השנה ליום כיפורים, ומי שרגיל שלא לאכול בשר ושלא לשותות יין מראש חודש אב או מ"ז בתמוז, ורוצה לחזור בו מחמת שאינו בריא, צריך התרת נדרים בפני שלשה. אם בשעה שהתחיל לנהוג היה דעתו לנהוג כן לעולם, ונהג כן אפילו פעם אחת, צריך התרה. ויפתח בחרטה שמתחרט שנהג כן לשם נדר.

לפיכך הרוצה לנהוג בקצת דברים המותרים, לסייג ופרישות, יאמר בתחלת הנהגתו שאינו מקבל עליו כן בנדר, וגם יאמר שאין בדעתו לנהוג כן אלא בפעם ההוא או בפעמים שירצה, ולא לעולם. עכ"ל מרן.

ומבואר שמנהג שנוהג בו אדם או שציבור נוהג בו, נחשב כנדר. למרות שלא קיבל בפירוש, הדבר נחשב כנדר מדרבנן. כיון שהאדם לא אמר שנוהג כך "בלי נדר".

ואפילו נהג כך רק פעם אחת, אם בשעה שהחל לנהוג בזה היה דעתו לנהוג כן לעולם, מנהגו נחשב כנדר וצריך התרה בפני שלשה.

כיצד יעשה, הרי אינו יכול להתחרט על מה שקיים את המצוה¹, וכיצד יבקש התרה על מצוה שקיים?

מרן כתב שיאמר שמתחרט על מה שקיבל זאת בלשון נדר. הוא לא מתחרט על עצם המצוה אלא על מה שלא אמר בלי נדר.

לפי זה יוצא שאדם שהתענה בערב ראש השנה בשנה הקודמת, היות והיה בדעתו שגם שנים הבאות יתענה בערב ראש השנה, עליו להתענות כל שנה, ולכאורה אם רוצה להפסיק עליו לעשות התרת נדרים.

אבל קשה, כי הרמ"א (או"ח סימן תקסח סוף ס"ב) כתב, תענית שני וחמישי ושני, שנוהגים להתענות אחר פסח וסוכות, וכן התעניות שמתענים בעשרת ימי תשובה, ואירע בהם ברית מילה, מצוה לאכול ואין צריך התרה, כי לא נהגו להתענות בכהאי גוונא.

ומבואר שאין צריך התרת נדרים מחמת שלא נדר על דעת כן, ומה הטעם שהשלחן ערוך (ביורה דעה) הצריך התרה למי שיש לו חולי. (וע"ש בש"ך סק"ב מה שכתב לתרץ. וכו"פ במשנה ברורה סימן תקפא ס"ק יט).

הגאון נודע ביהודה בספרו דגול מרבבה שם כתב לחלק, אם האדם התכוון לבטל מנהגו לגמרי – עליו לעשות התרה. אבל אם אין ברצונו לבטל מנהגו לגמרי אלא רק פעם אחת (מחמת אונס או מצוה וכדומה), אינו צריך לעשות התרה.

ולפיכך לגבי ברית מילה שנזדמנה לו בימים שנוהג להתענות בהם, שאינו חוזר בו ממנהגו לגמרי, אלא שעתה בסעודת מצוה אוכל ולעתידי שוב חוזר למנהגו, אין צריך התרה. והוא הדין אם אירע לו מיחוש וחולשה ורצה לאכול היום, ולעתידי שוב חוזר למנהגו, גם כן אין צריך התרה. אבל בשלחן ערוך ביורה דעה מרן מדבר באדם שאינו בריא כגון שהזדקן וכדומה, ורוצה להפסיק להתענות, לכן צריך התרה. (וכ"פ בשו"ת יביע אומר ח"י חיו"ד סימן כ, ומרן ראש הישיבה זצוק"ל הכ"מ בבית נאמן גליון 31 אות י').

אכילה ביום תענית לא קבוע

ג. שאלה: חסידים הנוהגים ללכת לפני ראש השנה ובעשרת ימי תשובה לצדיקים להתברך לקראת השנה החדשה, ולפעמים יש אדמו"ר שמכבד בעוגת דבש, ואומר לברך שם על העוגה. האם מותר לאכול למרות שבאותו יום שרוי בתענית?

תשובה: מעיקר הדין מותר לאכול, אם הם תעניות שקיבל על עצמו להתענות באחד הימים ולא ביום מסוים, ואע"פ שלבסוף כשהחליט על יום מסוים קיבלה במנחה.

תשובה בהרחבה: כתב מרן בשלחן ערוך (סי' תקס"ח ס"ב), הנודר לצום עשרה ימים באיזה יום שירצה, והיה מתענה ביום אחד מהם והוצרך לדבר מצוה, או מפני כבוד אדם גדול, הרי זה לוח ופורע יום אחר, שהרי לא קבע הימים בתחלת הנדר.

[והיינו אפילו קיבל על עצמו מאתמול במנחה, כיון שקבלה זו אינה תחלת הנדר, אלא ממה שהוסכם אצלו בתחלה להתענות איזה יום, ושם לא בירר היום. (משנ"ב ס"ק יא). ע"ש].

אבל אם לא קבל עליו קודם לכן להתענות יום אחד, אלא במנחה קבל עליו להתענות למחר, אינו יכול ללוותו.

[וכתב הרמ"א, מיהו תענית שני וחמישי ושני שנוהגים להתענות אחר פסח וסוכות, או אפילו בעשרת ימי תשובה, ואירע בהם ברית מילה, מצוה לאכול וא"צ התרה, כי לא נהגו להתענות בכהאי גוונא. ודוקא כשאוכלים שם, אבל אם שולחים לו לביתו,

אין לו לאכול. ואם קבל עליו התענית במנחה, צריך להתענות].

כלומר, אם קיבל על עצמו להתענות ביום מסוים בשנה, וכגון אדם שקיבל על עצמו להתענות ביום ערב ראש השנה, גם אם אמר לו אדם גדול לאכול מה"לקעך" (עוגת דבש), אסור לו לאכול מזה באותו היום, כיון שמתחלה קיבל דוקא את היום הזה. אבל אם קיבל על עצמו להתענות יום או ימים בימי עשרת ימי תשובה, ולאחר מכן החליט על יום מסוים שהוא יהיה יום התענית וקיבל על עצמו תענית במנחה, כיון שמתחילת הקבלה, בשנים הקודמות הוא לא כיוון ליום מיוחד, אין חובה להתענות דוקא ביום הזה, ויכול לאכול מהעוגה ורק יקבל על עצמו להשלים את התענית ביום אחר מעשרת ימי תשובה.

כיצד יבקש סליחה מחבירו, רבו, ומי אינו חייב למחול

ד. שאלה: ידוע שאם חטא לחברו עליו ללכת אליו, לפייסו ולבקש ממנו מחילה, מה הדין אם הוציא עליו שם רע, וכן מה הדין אם חטא לרב הקהילה ואינו רבו המובהק?

תשובה: כתב מרן בשלחן ערוך (סימן תרו"ס א): עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו, ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו.

[מר אבי מרן ראש הישיבה הגאון הרב צמח מאזוז שליט"א נוהג להזכיר כל שנה ושנה את דברי הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ב ה"ט), שאם הזיק לחברו, אף על פי שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו, צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו.

הדברים אמנם תמוהים בעיני אנשים רבים, שטוענים שהרי שילמו לו את כל נזקו ומה טענה יש לו עליו, ואינם יודעים את דברי הרמב"ם הללו].

דהיינו גם אם הכעיסו, ציערו בדברים, גזל את שנתו וכיוצא בזה, חייב לפייסו.

[כאן המקום להזכיר ולזרז בין בני הישיבות, שכידוע חלק ניכר מזמן פעילותם הוא בלילה, וכמו שאמרו חז"ל (עירובין סה.) לא איברא ליליא אלא לגירסא, אבל לאחר הלימוד, כשהבחורים מסיימים את חק לימודם בבית המדרש, כאשר יורדים לחדריהם הם מסכימים לעצמם לדבר ולפטפט, ופעמים הדבר מפריע לאחרים שאינם מעוניינים בדיבורי סרק. וגם אם חבריהם אכן נמשכים לסיפורים ולפטפוטים ומשתתפים בהם ולכאורה מסכימים להם, מכל מקום שעת הבטלה הזו גורעת מזמן השינה שלהם וגורמת לתפילה למחרת בבוקר ולסדרי הלימוד במשך היום להיות מנומנמים. ואם אכן זה פגע באחרים, בודאי שגם על זה צריך לבקש מחילה, אם בכלל ניתן למחול על דבר של רוחניות.

בחור שמחפש קבלה טובה לקראת הימים הנוראים, טוב להתחייב שלא ידבר יותר משיחה קצרה לאחר הלימוד בלילה כדי לא להפריע לחבריו המעוניינים לישון בזמן].

והוסיף מרן, שאם ביקש מחבירו מחילה ולא התפייס, ילך אליו פעם שניה ושלישית, ובכל פעם יקח עמו שלושה אנשים. ומשמע שגם בפעם הראשונה יקח עמו שלושה אנשים.

אבל מדברי הרמב"ם (פ"ב מהלכות תשובה ה"ט) מוכח שבפעם הראשונה עליו לגשת לבדו, ואם לא התפייס יגש אליו עוד שלוש פעמים עם שלושה אנשים אחרים שיבקשו סליחה עבורו.

נמצא שעל האדם לפייס את חברו ארבע פעמים, בפעם הראשונה לבדו, ובפעמים השניה השלישית והרביעית יחד עם שלושה אנשים שיפייסו אותו. (וע"ע בביאור הלכה ס"א ד"ה יחזור).

ואם לא רצה למחול, אינו צריך עוד לפייסו. כך מבואר בגמרא (יומא פז:) שהמבקש סליחה מחבירו, אל יבקש ממנו יותר משלוש פעמים, ולפי דעת הרמב"ם כוונת הגמרא היא שלוש פעמים עם חבריו מלבד מה שניגש אליו פעם אחת לבדו. [וזה שמוחל א"צ לומר ג"פ מחול לך, אלא די בפעם אחת. ואפי' אם האיר לו פנים בחיוך ועין טובה דיו. וכמ"ש מרן רה"י צוק"ל הכ"מ בשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תק"כ, תקכ"א). ע"ש].

וכתב הרמ"א שמכל מקום יאמר בפני עשרה שביקש ממנו מחילה, וביאר המשנה ברורה (סק"ו) הטעם, כדי לפרסם הדבר שמצידו עשה כל שביכולתו. וכתב בכף החיים (אות כד) שאם אין מי שידוע מכך, אין צורך לומר זאת בפני עשרה.

אבל אם חטא לרבו, עליו ללכת לו כמה פעמים עד שיתפייס.

וכתב המשנה ברורה (סק"ז) שאפילו אינו רבו המובהק אלא כל ששמע ממנו דברי תורה.

וכגון רב הקהילה, שודאי יצא לו מדי פעם לשמוע ממנו דברי תורה בדרשות ושיעורים בבית הכנסת, או ששמע דברי תורה מחבריו שאמרו משמו של רב הקהילה, עליו ללכת לו כמה פעמים עד שיתפייס.

בגמרא (יומא שם) מסופר על רב, שהיה רבן של כל בני הגולה, שכשהיה עדיין גר בארץ ישראל ביקש מחילה מרבו רבי חנינא, ורבו לא רצה למחול לו, והוסיף רב וביקש מחילה שנה אחר שנה, עד שלאחר שלוש עשרה שנה נאלץ לרדת לבבל מחמת שרבו לא רצה למחול לו.

ושם הגמרא אומרת שסיבת רבו שלא מחל היתה כי ראה בחלומו שעתיד רב להיות ראש ישיבה, וידע שאם הוא יישאר בארץ ישראל הוא עצמו ימות כדי שרב יהיה ראש הישיבה, ולכן גרם לרב לרדת לבבל כדי ששם יתמנה לראש ישיבה ולא יגרום לו מיתה. ובאמת לאחר שירד לבבל התמנה להיות ראש ישיבה ונעשה לרבן של כל בני הגולה. נמצאנו למדים שאם חטא לרבו, אפילו אינו רבו המובהק, עליו ללכת אליו כמה פעמים עד שיתפייס.

כן הדין גם למי שהוציא שם רע על חברו, דהיינו שפרסם עליו דבר רע שבאמת הוא לא עשה, אין הנפגע צריך למחול לו, שאפילו אם יפרסם שדבריו היו הוצאת שם רע ואין בהם ממש, ישנם אנשים ששמעו בהוצאת השם הרע ולא שמעו בפרסום ההתנצלות, ולכן אינו חייב למחול לו, ועל החוטא לבקש ממנו מחילה כמה וכמה פעמים עד שיתפייס. (הרמ"א סימן תרו ס"א).

חיזוק בענין שמירת הלשון

ה. דבר בעתו מה טוב, וכאן המקום לעורר על המכשלה המצויה בינינו. ישנם אנשים שכבר הוציאו כמה וכמה פעמים שם רע, וישנם שכבר מתכוונים וידיהם נכוונות לרכל על פלוני ואלמוני, והוא עוון חמור.

אנחנו בעיצומם של הימים הנוראים, בפתחו של יום הכיפורים, וראוי מאד לקבל על עצמנו בקבלה חזקה שלא לדבר לשון הרע על אף אחד בעולם.

יש אנשים שחוששים שמא יפסידו אם לא ירכלו על אחרים, אבל עלינו להתחזק באמונה בקב"ה ונדע שמי ששומר על מצוותיו לעולם לא מפסיד. וכן להיפך, מי שעובר על מצוות התורה, גם אם נראה לנו שכעת הוא מרוויח, ידע לו שהצלחתו היא זמנית בלבד ולבסוף יפסיד מכך.

עלינו לזכור, שגם בזמן הבחירות כולנו שומרים על פה נקי ונשמרים מלשון הרע.

בקשת סליחה מאדם שנפטר

ו. **שאלה:** היה מסוכסך עם חבירו שנים רבות, ונגרם מזה הרבה שנות חנינם ולשון הרע. לפני כמה חודשים החבר שהסתכסך עמו נפטר ממחלה קשה ל"א, מה עליו לעשות?

תשובה: כתב מרן בשלחן ערוך (סימן תרו ס"ב): אם אותו אדם שחטא לו נפטר, מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו, ואומר חטאתי לאלקי ישראל ולפלוני זה שחטאתי לו.

וכתב המשנה ברורה (ס"ק יב) שזה מועיל למחילה גם אם הוציא עליו שם רע, שאמנם אם היה עושה כן בחייו לא היה מחויב למחול לו, מכל מקום כיון ש"ניחמתי על עפר ואפר" (איוב מב ו), בעולם האמת הנפטר בזו לעולם הזה, סביר להניח שימחל לו.

ומוסיף המשנה ברורה (ס"ק יד) שילך לקברו יחף. הלכה זו לא מוזכרת בשולחן ערוך, והמשנה ברורה לא ציין מקור לדבריו. ונראה שמכל מקום אין צורך ללכת יחף מביתו, אלא קודם שיגיע לארבע אמות של הקבר, יחלוץ את נעליו, ושם יבקש מחילה מהנפטר בפני עשרה.

עורך: הרב שלמה נחום. ביקורת: הרב יצחק מאזוז

ניתן להצטרף לאלפים הנקבלים את העלון במייל, וכן ליצור קשר בדוא"ל a0733718074@gmail.com

ניתן להקדיש את זכות השיעורים להצלחה ולישועה, ניתן גם לערוך פדיון נפש, צרו קשר בפל' 052-7108693 או בדוא"ל

